

УДК 327.7(4-6ЄС):323.22(477)

Олеся Кузьма,
магістрант 2-го курсу спеціальності 291 «МВСК»
факультету історії та міжнародних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

«М'ЯКА СИЛА» ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УКРАЇНІ

Дослідження присвячено аналізу діяльності «м'якої сили» в Україні, її реалізації саме через культурну складову: зміни у фінансуванні ЄС проєктів у рамках Східного партнерства, розподіл допомоги по території України, де пріоритетними є західні регіони, програма «Erasmus +», яка стала продовженням попередніх програм, але розрахована на розширення системи мобільності і співпраці не тільки в освітній області, а також в областях молодіжних ініціатив і спорту. Розглянуто явище «м'якої сили» як одного з ефективних засобів підвищення ефективності впливу держави. Проаналізовано привабливість «м'якої сили», арсенал її інструментів, таких, як підтримка економічних проєктів, співпраця у сфері культури, науки, культурні та гуманітарні відносини.

Ключові слова: «м'яка сила», Європейський Союз, саміт, проєкт, культура.

The study is devoted to the analysis of the activity of "soft power" in Ukraine. Its implementation in Ukraine is due to its cultural component: changes in EU funding for projects under the Eastern Partnership, distribution of aid in Ukraine, where the priority is the western regions, Erasmus +, which is a continuation of previous programs, but is designed to expand mobility and cooperation not only in the field of education, but also in the fields of youth initiatives and sports. The phenomenon of "soft power" is considered as one of the effective means of increasing the effectiveness of state influence. The attractiveness of "soft power", its arsenal of tools, such as support for economic projects, cooperation in culture, science, cultural and humanitarian relations, is analyzed.

Keywords: "soft power", European Union, summit, project, culture.

Постановка проблеми та актуальність теми дослідження.

Одним із найперспективніших напрямів зовнішньої політики є «м'яка сила», яку Дж. Най тлумачить як спроможність отримати бажане через привабливість, а не через примус чи оплату; це – моральний авторитет наукових, спортивних технічних досягнень, ефективної економічної політики, симпатія до національної культури, звичаїв і моделей поведінки.[9]

Зараз найбільша актуальність та цікавість до такого інструменту зовнішньополітичного впливу, як сприяння міжнародному розвитку, стали проявлятися в зв'язку з ситуацією в Україні. На сучасному етапі від політики з надання допомоги міжнародним проєктам розвитку все більше залежить

престиж держави, його статус і зовнішньополітичні можливості, і тепер такого роду допомога має прикладне значення. Саме втручання з боку ЄС і застосування «м'якої сили» в Україні показали ефективність такого інструменту, який дозволив серйозно зміцнити свої позиції в цій країні і створити в ній стійкі центри впливу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепції «м'якої сили» представлені у працях Р. Кейгана, Р. Кеохейна, Дж. Ная, М. Кокса, П. Кеннеді, Б. Гілла, Я. Хуанга.

Мета дослідження. З'ясувати особливості «м'якої сили» ЄС в Україні, визначити її напрями, наслідки.

Виклад основного матеріалу. Для України зближення з Європою наповнене не лише економічним інтересом, а пов'язується з перспективами тіснішої інтеграції в загальноєвропейський простір. Відмовившись від приєднання до Митного союзу, поглиблюючи співпрацю з НАТО та оголосивши євроінтеграційний курс України безальтернативним, Київ, по суті, доклав руку до утворення величезного пролому в євразійській системі безпеки біля кордонів Росії і Білорусії.

Для того, щоб розкрити сутність політики «м'якої сили» Євросоюзу в Україні, варто звернути увагу на події 2013 року, які стали роковими подіями і для майбутньої політики ЄС, і для політики України, і зокрема для політики Російської Федерації, оскільки на основі подій, які відбувалися стосовно України, чітко можна простежити політику «м'якої сили» ЄС. Події, що відбувалися в Східній Європі після саміту «Східного партнерства» у Вільнюсі в листопаді 2013 року, підтвердили збереження у відносинах України і Європейського Союзу ряд застарілих проблем. Плани щодо підписання на саміті Угоди про асоціацію України з ЄС, виявили глибоку зацікавленість у зближенні з Києвом як у Брюсселя, так і в Москві. Наступні рішення обох сторін і розвиток ситуації в Україні породили стан напруженості в регіоні і посилили антагонізм між двома інтеграційними ядрами [2, с. 15].

Можна виділити ряд проблем задіяння інструментарію «м'якої сили» ЄС щодо України на темі саміту у Вільнюсі. Перша полягає в геополітичному суперництві двох центрів впливу на Україну, що виражається в конкуренції між євразійською і європейською моделями інтеграції на пострадянському просторі [6]. В цьому ракурсі Україна розглядалася як об'єкт великої політики, а інструмент сутички двох суб'єктів — фінансові субсидії і кредити Києву. Європейський Союз сприймається в якості зрілої інтеграційної форми зі своїми правилами, які можна прийняти, або ж від них відмовитися і залишитися зовні, тобто ЄС проводить політику «м'якої сили». Євразійська російсько-центрична альтернатива передбачає спільне вироблення майбутніх принципів і правил.

Друга проблема відбивається на символічному значенні подій, що відбуваються. Україна розглядається як суб'єкт, який робить вибір між пострадянським періодом, який визначається близькістю з Росією, і новим етапом, очевидно пов'язаним з ЄС. Це і є вибір між різними ціннісними моделями: ліберальною і більш консервативною.

Проблеми, які за останні два десятиліття накопичилися у відносинах ЄС щодо України, яскраво проявились після відмови українського президента В. Януковича від підписання з ЄС Угоди про асоціацію та поглиблення зони вільної торгівлі (DCFTA) в листопаді 2013 року. Ряд цих проблем відображений в зовнішньополітичних виступах сторін, що слідували за зміною української позиції щодо DCFTA: в заяві керівників ЄС [6].

У спільній заяві президента Європейської ради Хермана ван Ромпея та голови Європейської Комісії Жозе Мануеля Баррозо прозвучало звернення до України. Щодо Києва політики виступили за продовження його курсу на зближення з ЄС. Одночасно вони негативно оцінили позицію Москви і її політику щодо співпраці України з європейським інтеграційним об'єднанням. У заяві підготовлену Угоду про асоціацію з Києвом було представлено як інструмент сприяння його діяльності з реформування і модернізації країни.

Таке трактування демонструвало глибоку переконаність високопоставлених представників ЄС у правоті і успішності європейської моделі «м'якої сили», незважаючи на кризові процеси в економіці інтеграційного об'єднання, які спостерігалися в останні роки. Слід врахувати, що Європейський Союз перебував в залежності від власного образу привабливої моделі економічного центру. Умови Угоди про асоціацію, які б виключали надію партнерів ЄС на повноцінне членство в перспективі, сильно підірвали існуюче позитивне сприйняття співпраці з Євросоюзом. Тим більше, що в самій Європі все частіше звучить критика Союзу і його ефективності з боку лівих партій.

У той же час в заяві лідерів ЄС була відсутня спроба переконати в швидкому успіху української економіки в разі поглиблення співпраці з європейськими інтеграційним об'єднанням. Навпаки, вони висловили надію на готовність Києва реалізовувати довгострокову стратегію, не ставлячи вигоди поточного моменту вище фундаментальних досягнень. Автори заяви запевняли, що зближення України з ЄС не буде відбуватися за рахунок погіршення відносин Києва з Москвою. Одночасно вони не приводили аргументів на підтвердження цієї тези [4].

На основі цього можна зробити ряд висновків щодо існуючих проблем у двосторонніх відносинах. Головна з них заключається у взаємному «несприйнятті». Обидві сторони вважають дії один одного щодо України неприйнятними. Росія сприймає активність ЄС як спробу «відірвати від неї Україну» і підірвати її позиції на пострадянському просторі. Дії брюссельських представників оцінюються як прагнення провести грань між владою і народом України, а також звести нові роздільні лінії в Європі.

Українська криза активізувала експертні дискусії про перегляд програми Східного партнерства (далі СП) ЄС. На перший план вийшло обговорення так званої «геополітизації» СП, що розуміється як зміщення акценту з «демократизації» країн регіону. В офіційному огляді політики Європейського сусідства від 2015 року, в рамках якої проводилася програма Східного партнерства, акцент змістився на «інтереси ЄС і стабільність». Пріоритети

просування європейських цінностей і «демократизації» збереглися, але увага до «трансформаційного порядку» скоротилася.

Шведські учені М. Нільсон і Д. Сіландер вказують, що Східне партнерство, незважаючи на тривалу політику по «просуванню демократії», досягнуло дуже обмежених демократичних перетворень в період з 2005 по 2014 роки. Програма не привела до поліпшення відносин зі східними сусідами. Однак причини таких явищ автори бачать в недостатній, «обмеженій демократизації». Т. Берзан також зазначає неефективність механізмів просування демократії, вказуючи згадану відсутність перспективи членства в ЄС і протиріччя між цілями демократизації і завданнями зовнішньої політики Брюсселя щодо урядів країн СП [4].

Аналіз змін, що відбулися показує, що коригування курсу здійснювалося не за рахунок перегляду програмних підходів, а в першу чергу за рахунок «добудови» гуманітарних інструментів, зокрема застосування «м'якої сили».

Про коригування підходів до гуманітарного впливу в рамках Східного партнерства свідчить динаміка фінансування. У 2007-2010 роках Брюссель виділив громадянському суспільству цільових країн СП 30 млн євро, в 2011-2013 сума зросла до 68 млн, в 2014-2017 до 148 млн [3]. Мова іде про небезпосереднє фінансування НУО та громадських ініціатив, виключаючи ширші програми в сфері освіти, мобільності, наукових досліджень, державного управління тощо. Цільові країни поступально залучаються до програми ЄС Horizon 2020 року. Програмою академічної мобільності «Erasmus +» [10] в країнах СП тільки за 2015-2017 роки за офіційними даними було охоплено близько 11 тис. осіб.

Після 2014 року відбулися помітні зміни у фінансуванні ЄС проєктів в рамках Східного партнерства. У 2014-2017 роках подвоїлось державне фінансування, зокрема фінансування України зросло в 1,5 раза.

Сам інструмент сприяння міжнародному розвитку складається, перш за все, з надання допомоги по окремих каналах, секторах і областях. Так, Україна є одним з найбільших одержувачів допомоги серед країн, що належать до регіону «Європа», і, згідно зі статистикою організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), до української кризи обсяги наданої допомоги Україні в якості одержувача офіційної допомоги розвитку (ОПР) становили в середньому близько 1 млрд. доларів у рік і росли як при правлінні В. Ющенко, так і при В. Януковичу, так і при П. Порошенку. Тут закордонна допомога проглядається як інструмент «м'якої сили» у вигляді офіційної допомоги, наданої Україні в період 2005-2018 років.

Україні надавалася багатостороння допомога також і з боку інших країн, таких як Данія, Норвегія, Туреччина, Угорщина - хоча і меншими обсягами.

Серед багатосторонніх донорів лідерство утримують інститути ЄС - це Європейська Комісія і Європейський банк реконструкції та розвитку. Проте в останні роки, особливо з початку української кризи, все більшу роль стали грати Бреттон-Вудські інститути - це Всесвітній банк і Міжнародний валютний фонд [6, с. 51].

У результаті ключову роль протягом тривалого часу відігравали США і ФРН, на які в останні роки в середньому припало: до 1/3 всього обсягу двосторонньої допомоги — на США і до 1/5 - на ФРН [1].

Важливим є факт розподілу допомоги по території України, де в числі пріоритетних напрямів Київська область (366 млн. дол.), Львівська та Дніпропетровська області (45 млн. дол.), Харківська область (30 млн. дол.). Вони ж лідирують і за кількістю проєктів - в Київській 88 проєктів, Львівській – 54 проєкти, Закарпатській – 46 проєктів, Волинській – 35 проєктів [5].

Крім того, зарубіжні донори прагнуть зміцнити свій вплив і в центральних і східних областях України з метою закріплення їх курсу на інтеграцію з Заходом. В цілому участь країн Заходу в програмах допомоги Україні показує, що головна роль у здійсненні проєктів із розвитку на Україні належить США і Європейському Союзу, які прагнуть бути представлені у всіх секторах.

Неодноразово говорилося про те, що нині, в умовах глобалізації і розширення транснаціональних зв'язків, формування поліцентричної системи міжнародних відносин, на перший план виходять такі фактори впливу, як контроль над економічними ресурсами і військово-політичні важелі. Однак все помітнішою стає роль так званої «м'якої сили»: просування державою брендів в області культури і мистецтва, науки, технологій та освіти.

Одним із дієвих інститутів «м'якої сили» стає надання освітніх послуг іноземним студентам, які активно вивчають іноземні мови, знайомляться з досягненнями культури і науки приймаючої сторони. Це не може не впливати на формування світоглядних установок, у тому числі політичних симпатій і переваг. Іноземні студенти, повертаючись на батьківщину, зберігають накопичений багаж знань, а володіючи високим ступенем мобільності, зберігають набуті зв'язки, стаючи своєрідним мостом між батьківщиною і країною, в якій навчалися. Як показує практика, такий інструмент «м'якої сили» є найбільш дієвим та ефективним, а найголовніше – менш витратним і більш міцним [3].

У 2013 р. Європейський парламент схвалив програму «Erasmus +», яка стала продовженням попередніх програм, але розрахована на розширення системи мобільності і співпраці не тільки в освітній області, а також в областях молодіжних ініціатив і спорту. Дія цієї програми розраховано на період з 2014 по 2020 роки. Протягом 2017 року в рамках цього проєкту близько 750 000 чоловік взяли участь в більш ніж 1900 подіях у 44 країнах. Згідно з прогнозами, до 2020 р показник студентської мобільності по різних каналах європейських освітніх програм досягне 5,8 млн. чол., а до 2025 р 8 млн. чол. [10].

Європейська політика сусідства спрямована не тільки на економічну і політичну співпрацю з державами колишнього СРСР, насамперед Білорусією, Україною, Молдовою, Вірменією, Азербайджаном та Грузією, але так само включає програми сприяння студентській мобільності.

У 2015 році для підтримки зв'язку між дослідниками і студентами з країн Східного партнерства була запущена програма Eastern Partnership Connect (EaP Connect), проєкт, якій продовжувався до 2020 року. Його метою стала розробка

освітньої мережі, що сприяє спільній роботі і обміну даними між університетами та іншими установами країн-учасниць, що просуває їх на шляху до включення в глобальну освітню систему. Мережа EaP Connect дасть такі можливості, як участь у спільних міжнародних дослідженнях; інтенсивний обмін даними; доступ до мереж навчальних і видавничих порталів; доступ до відеоконференцій і інших засобів зв'язку [10].

У продовження освітніх програм ЄС у 2017 р. в рамках проекту «Еразмус +» для України була запущена програма EU4Youth. Її цілями стали: розширення можливостей працевлаштування молоді і заохочення участі молодих людей у житті суспільства і в економіці; розвиток навичок, підтримка молодіжного підприємництва та активного громадянства; підтримка участі молодіжних організацій з питань політики і співпраці з приватними та державними організаціями, а також залучення відповідних органів влади та інших зацікавлених сторін до роботи з молоддю України [2, с.22].

По суті, цей проєкт став продовженням програми «Еразмус +» і націлений не стільки на отримання бакалаврського рівня освіти, скільки на продовження навчання. У цьому зв'язку одним із компонентів програми стало створення «молодіжного вікна Східного партнерства» - підтримка активної участі молодіжних організацій України в розробці політичних і цивільних проєктів, а так само проєктів з навчання підприємству і розвитку соціального підприємництва серед молоді в державах ЄС. Окремий напрям програми EU4Youth пов'язаний із сприянням розширенню можливостей для отримання освіти та професійної підготовки, покращенню перспектив працевлаштування для соціально вразливих груп молоді. У зв'язку з цим, програма передбачає виділення грантів для державних і приватних організацій, що сприяють розвитку найбільш привабливих для української молоді секторів економіки – таких, як інновації та ІТ, творчість, «зелена» економіка і соціальне підприємництво [10].

Крім масштабних проєктів, у рамках Європейської політики сусідства щорічно надаються стипендії. Так, Коледж Європи, незалежний університет післядипломної освіти, пропонує для випускників університетів з країн-учасниць ЄПС стипендії, покликані допомогти покрити витрати на навчання, проживання, харчування та проїзд майбутніх стипендіатів. Коледж Європи, за висловом «The Times», являє собою «оранжерею європейської політичної еліти», і магістерськими програмами, відкритими в ньому, часто керують європейські політики, передаючи безцінний досвід.

Наскільки ефективно працюють ці програми, можна побачити в довгостроковій перспективі, оскільки стійкі світоглядні установки виробляються протягом тривалого часу. Тим не менш, обопільний інтерес з боку ЄС і держав-членів ЄПС свідчить про розвиток освітніх програм, які мають попит і серед української молоді.

З метою створення умов для розвитку потенціалу молоді України в країні реалізується Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016-2020 роки, яка одним із важливих пріоритетів ставить забезпечення первинної і

вторинної зайнятості і самозайнятості молоді, яка дозволяє забезпечити сприяння росту підприємницької діяльності молоді, частково через досконалість нормативно-правового забезпечення і задіяння інструментів державної підтримки молодих підприємців; розвиток підприємницьких навиків у молодих людей. Міністерством молоді і спорту України реалізується «Український пакт ради молоді – 2020» - ініціатива Європейського Союзу як прояв «м'якої сили». Ціль Пакту – створення нових робочих місць для молоді, впровадження сучасних механізмів і підходів у роботі з молоддю, консолідація зусиль держави, суспільства і бізнесу для вирішення проблем освіти і влаштування на роботу молодих людей. Пактом передбачається створення, як мінімум, 300 партнерських проєктів між бізнесом і освітнім сектором.

Триваюча криза на Україні і нова «холодна війна», що розпочалася між Росією і Заходом, зробили фактично неможливим продовження політики ЄС на пострадянському просторі в її колишньому вигляді. Нині в інструментарії цієї політики знижується роль методів так званої «м'якої сили» і зростає значення економічних санкцій і традиційних принципів військово-політичної конфронтації, таких, як модернізація і гонка озброєнь, розбудова військової інфраструктури, створення нових баз.

Висновки

У статті охарактеризовано політику «м'якої сили» ЄС в Україні і встановлено, що криза СП як програми залучення у сферу впливу ЄС привів до зміни інструментарію, але не головної установки на експорт європейських норм і стандартів в Україні. Брюссель почав використовувати Угоду про Асоціацію та безвізовий режим як важіль впливу на Україну. Але, попри все це, Україна є одним з найбільших одержувачів допомоги серед країн, що належать до регіону «Європа». Також досліджено, що в продовження освітніх програм ЄС в 2017 р. у рамках проєкту «Еразмус +» для України було запущено програму EU4Youth.

Отже, «м'яка сила» в сучасних умовах є надзвичайно важливим чинником формування привабливості держави у світі. Поряд з цим зазначений напрям покликаний всебічно сприяти відкритості української держави до демократичних суспільно-політичних реформ та активізації участі України в міжнародних організаціях і світових процесах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буренко Н.М. Еволюція політики Європейського Союзу щодо країн Центральної та Східної Європи: автореф. дис канд. політ. наук: 23.00.04 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. - К., 2014. - 26 с.
2. Врадій О.С. Інституціональний вимір формування єдиної політичної системи Європейського Союзу: автореф. дис канд. політ. наук: 3.00.04 / НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. - К., 2016.- 18 с.
3. Гай-Нижник П. Культура як основа «м'якої сили» держави Україна в контексті підвищення її зовнішньополітичного авторитету [Електронний ресурс]– Режим доступу: http://www.bulava.info/hai-nuzhnyk_chupriy

4. Косачев К.И. «Мягкая сила» и европейское измерение российской внешней политики // [Электронный ресурс]. URL:<http://rs.gov.ru/sites/rs.gov.ru/files/bryussel-zaydel.pdf>
5. Переклади актів права ЄС [Електронний ресурс] / Євроінтеграційний портал: веб-сайт. URL:<https://eu-ua.org/pereklady-aktiv-acquis-communautaire-yes>
6. Яворська Г. Криза навколо Конституції ЄС та євроінтеграційні перспективи України (про необхідність застосування багатоваріантних сценаріїв у політичній практиці) // Стратегічна панорама. 2005. № 3. С. 51 - 56.
7. Landaburu E. Hard Facts about Europe's Soft Power / E. Landaburu // Europe's World. – 2006. – No 3. – P. 30–33.
8. Nielsen K. L. EU Soft Power and the Capability-Expectations Gap [Electronic resource] / K. L. Nielsen // Journal of Contemporary European Research. – 2013. – No 9 (5). – P. 723–739. – Available at : <http://www.jcer.net/index.php/jcer/article/view/479/441>
9. Nye, J. S., Jr. soft power: the means to success in world politics. – new york: public affairs, 2004. 16.
10. What is Erasmus+? // Official website of the European Union. – URL: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/about_en

REFERENCES

1. Burenko NM The evolution of the European Union's policy towards Central and Eastern Europe: Abstract. dis. ... cand. flight. Sciences: 23.00.04 / Kyiv. nat. Univ. T. Shevchenko. - K., 2014. - 26 p. [in Ukrainian]
2. Vradiy OS Institutional dimension of the formation of a single political system of the European Union: Abstract. dis. ... cand. flight. Sciences: 23.00.04 / NAS of Ukraine. Inst world. Economics and International. relations. - K., 2016.- 18 p. [in Ukrainian]
3. Gai-Nyzhnyk P. Culture as the basis of the "soft power" of the state of Ukraine in the context of increasing its foreign policy authority [Electronic resource] / P. Gai-Nyzhnyk, L. Chupriy. - Access mode: http://www.bulava.info/hai-nyzhnyk_chupriy [in Ukrainian]
4. Kosachev KI "Soft power" and the European dimension of Russian foreign policy // [Electronic resource] / Access mode: <http://rs.gov.ru/sites/rs.gov.ru/files/bryussel-zaydel.pdf> [in Russia]
5. Translations of acts of EU law [Electronic resource] / European integration portal: website. Access mode: <https://eu-ua.org/pereklady-aktiv-acquis-communautaire-yes> [in Ukrainian]
6. Yavorska G. Crisis around the EU Constitution and European integration prospects of Ukraine (on the need to apply multivariate scenarios in political practice) // Strategic Panorama. - 2005. - № 3. - P. 51 - 56. [in Ukrainian]